

Олена Бондарчук
Наталія Пінчук

ПРОФЕСІЙНЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСВІТЯН ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПІДТРИМКИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Бондарчук Олена, Пінчук Наталія. Професійне психологічне благополуччя освітян та особливості його підтримки в кризових умовах сьогодення. У статті презентовано сутність, показники, чинники професійного психологічного благополуччя освітян. Обґрунтовано доцільність вивчення феномену професійного психологічного благополуччя освітян з огляду на еуденомічний підхід, відповідно до якого зазначений феномен як результат переживання людиною успіхів чи досягнень у професійній сфері є важливою складовою психологічного благополуччя особистості в цілому. Виходячи з моделі психологічного благополуччя К. Ріфф, модифікованої з урахуванням специфіки професійної діяльності освітян, визначені показники їх професійного психологічного благополуччя (самоприйняття як фахівця в сфері освіти; професійно-особистісне зростання; цілі професійної діяльності й розвитку; позитивні відносини з іншими суб'єктами освітньої діяльності; управління освітнім середовищем; професійне самовизначення й автономія тощо). Охарактеризовано три групи чинників професійного психологічного благополуччя освітян на макро- (рівні суспільства), мезо- (рівні освітньої організації) і мікрорівні (рівні особистості). Визначені особливості психологічної підтримки професійного психологічного благополуччя освітян в кризових умовах сьогодення, зумовлених воєнним станом, на рівні управління освітньою організацією, рівні професійної взаємодії, рівні особистості. Окреслено перспективи подальшого вивчення професійного психологічного благополуччя освітян в емпіричній площині.

Ключові слова: психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, професійне психологічне благополуччя, педагогічні працівники

Bondarchuk, Olena, Pinchuk, Nataliia. Professional psychological well-being of educators and features of their support in the current crisis conditions. The article presents the essence, indicators, and factors of the professional psychological well-being of educators. The expediency of studying the phenomenon of professional psychological well-being of educators based on the eudemonic approach, according to which the phenomenon as a result of a person's experience of successes or achievements in the professional sphere is an important component of the psychological well-being of the individual as a whole, is substantiated. Based on the model of psychological well-being of K. Riff, modified taking into account the specifics of the professional activity of educators, indicators of their professional psychological well-being are determined (self-acceptance as a specialist in the field of education; professional and personal growth; goals of professional activity and development; positive relations with other subjects of educational activity; management of the educational environment; professional self-determination and autonomy, etc.). Three groups of factors of the professional psychological well-being of educators have been characterized at the macro- (levels of society), meso- (levels of the educational organization) and micro-levels (levels of individuals). Specific features of psychological support for the professional psychological well-being of educators in today's crisis conditions, caused by the state of war, at the level of management of an educational organization, the level of professional interaction, and the level of personality are determined. The prospects of further study of the professional psychological well-being of educators in the empirical plane are outlined.

Keywords: psychological well-being, subjective well-being, professional psychological well-being, teaching staff.

Вступ. Забезпечення оптимальних умов життєдіяльності людини, одним із основних індикаторів досягнення яких є переживання нею суб'єктивного і, особливо, психологічного благополуччя, є надзвичайно ускладненим у кризових умовах, властивих нашому сьогоденню. Особливого значення набуває дана проблема для освітян, які покликані навчати здобувачів освіти різних вікових груп, являючи водночас зразки конструктивної поведінки під час професійної діяльності й взаємодії. Важливою умовою і водночас показником успішного розв'язання зазначеної проблеми є досягнення й підтримка особистістю професійного благополуччя (Schulte, Vainio, 2010; Pakhol, 2017; Kuukendall, Tay, 2015 та ін.), що й зумовлює доцільність вивчення даного феномену.

Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваного феномену вже були предметом уваги дослідників. Вивчено стан психологічного забезпечення діяльності та розвитку фахівців загалом і в освіті зокрема (Балл, 2000; Бондарчук, 2014; Карамушка, Л., Карамушка, Т., 2019; Кокун, 2012; Максименко, 2008; Столярчук, 2018 та ін.). Досліджено психологічне благополуччя як результат переживання особистістю психологічної безпеки, успіхів чи досягнень у професійній реалізації, гармонії в особистому житті, реалізації особистістю власного потенціалу, самопізнання тощо (Diener, Oishi, Lucas, 2003; Ryff, 2016 та ін.).

З іншого боку, вивчено особливості психологічного благополуччя фахівців різних сфер діяльності (Волинець, 2019; Frontiersin Health Services, 2022 та ін.), виявлено його психологічні прояви (Данильченко, 2016 та ін.) і чинники (Avey, Luthans, Smith, Palmer, 2010; Koller, Hicks, 2016 та ін.), у тому числі, взаємозв'язок суб'єктивного благополуччя учасників освітнього процесу та психологічної безпеки освітнього середовища, що зумовлює певну організаційну поведінку (Heinitz, Lorenz, Schulze, Schorlemmer, 2018 та ін.) і, зокрема, сприяє досягненню психологічної безпеки учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання (Bondarchuk, Balakhtar, Gorova, Moskalov, Pinchuk, 2021) тощо.

Водночас проблема професійного психологічного благополуччя освітян в кризових умовах сьогодення попри всю її актуальність вивчена недостатньо. У вище зазначених дослідженнях не достатньо повно враховано тло розгортання освітнього процесу в Україні, яке є доволі складним і за окремими показниками просто жахає. Так, станом на 24 лютого 2023 року 461 дитина загинула та 927 було поранено з початку війни, при цьому інформація з районів, де ведуться активні бойові дії, є неповною; до того ж унаслідок обстрілів та бомбардувань пошкоджено 3151 заклад освіти, з них 440 знищено (Ministry of Education and Science of Ukraine, February, 2023). Ці та інші чинники воєнного стану можуть негативним чином позначитися на професійному психологічному благополуччі освітян, про що опосередковано свідчать результати досліджень, дотичні до даної проблематики, зокрема у контексті психічного здоров'я громадян України після початку широкомасштабної війни (Карамушка, 2022 та ін.).

Мета дослідження: визначити показники та чинники професійного психологічного благополуччя освітян і особливості його підтримки в кризових умовах сьогодення.

Завдання дослідження:

За результатами теоретичного аналізу літератури:

- 1) визначити показники та чинники професійного психологічного благополуччя освітян;
- 2) виявити особливості підтримки професійного психологічного благополуччя освітян у кризових умовах сьогодення, зокрема, під час широкомасштабної війни в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення

За результатами теоретичного аналізу літератури виявлено, що у психології попри численні наукові розробки теоретичного й емпіричного спрямування про однозначне, загальноприйняте визначення феномену «психологічне благополуччя особистості» не йдеться. У межах різних підходів пропонуються свої визначення й змістове наповнення зазначеного феномену, виокремлюються різноманітні його індикатори, показники, критерії аналізу та оцінювання. Як відомо, всі ці підходи до психологічного благополуччя можна розподілити на два ключові типи: гедонічний, що стосується насамперед позитивних почуттів, таких як щастя та задоволення й аналізується переважно в межах суб'єктивної задоволеності-незадоволеності життям (Bradburn, 1969; Diener, Oishi, Lucas, 2003 та ін.), і евдемонічний, що акцентує увагу на ідеях саморозвитку, особистісного зростання та цілеспрямованої участі в суспільному житті (Ryan, Deci, 2017; Ryff, 2016 та ін.).

Хоча прихильники і першого, і другого підходу часто вживають термін «психологічне благополуччя», на наш погляд, у першому випадку йдеться саме про суб'єктивне благополуччя, тоді як вищезазначений термін доцільно вживати у випадку саме евдемонічного підходу. Таке розрізнення в термінах уявляється особливо важливим у контексті результатів лонгітюдного дослідження взаємозв'язку суб'єктивного (SWB) і психологічного благополуччя (PWB), за якими, зокрема, встановлено, що в осіб з високим рівнем PWB завжди можна констатувати високий рівень SWB, у той час, як зворотний зв'язок є далеко не таким однозначним, тобто високий рівень SWB не гарантує високого рівня PWB (Joshanloo, 2019). Більш того, вищий рівень евдемонічного благополуччя сприятливим чином позначається на таких біологічних корелятах віку, як нейроендокринні, імунні, серцево-судинні, швидкі рухи очей (REM) сон, тоді як гедонічне благополуччя показує мінімальний зв'язок з оцінкою зазначених біомаркерів (Ryff, Singer, Love, 2004).

Саме тому в якості базового для аналізу професійного психологічного благополуччя освітян був обраний евдемонічний підхід, у рідчизі якого К. Ріфф запропонувала теоретичну модель психологічного благополуччя, що має інтегративний характер, оскільки її компоненти (самоприйняття, позитивна оцінка свого минулого, визнання своїх переваг і ресурсних моментів та ін.) співвідносяться з різними психологічними підходами – гуманістичним, екзистенційним та ін., дотичними до проблеми позитивного функціонування особистості (Ryff, 1995, 2016), чи, зокрема, теорії самодетермінації Р. Райана й Е. Дісі, в межах якої благополуччя особистості пов'язується з базовими психологічними потребами в автономії, компетентності та зв'язку з іншими, реалізація яких дозволяє особистості сприймати свою поведінку як конгруентну її внутрішнім цінностям й інтенціям, управляти своїм середовищем і ефективно діяти в ньому (Ryan, Deci, 2017).

Таким чином, психологічне благополуччя особистості свідчить про її здатність відповідально змінювати, щоденно творити власне життя, набуваючи досвід у сфері непередбачуваного, неочікуваного, непрогнозованого (Титаренко, 2018), є результатом переживання людиною міри успішності професійної діяльності, гармонійності особистої життєдіяльності, розкриття власного особистісного потенціалу (Pakhol, 2017 та ін.). Отже, професійне психологічне благополуччя є важливою складовою психологічного благополуччя особистості як такого.

Виходячи із вищезазначених міркувань, можна дійти висновку, що професійне психологічне благополуччя учасників освітнього процесу має складну структуру, яка містить *когнітивну* (цілісність й несуперечливість картини світу в учасників, адекватне розуміння поточної життєвої ситуації загалом і професійної діяльності зокрема, доцільності професійно-особистісного розвитку), *афективну* (переживання, яке поєднує

почуття, зумовлені успішністю (або неуспішністю) професійної діяльності суб'єкта, його задоволеністю міжособистісними відносинами, спілкуванням у професійній діяльності, трансформацією професійного розвитку, кар'єрою тощо) та *конативну* (актуальна успішність професійної діяльності, готовність і здатність до професійного розвитку) складові.

Відповідно до моделі К. Ріфф (Ryff, 2016), модифікованої з урахуванням специфіки професійної діяльності освітян, виокремлено 6 основних показників професійного психологічного благополуччя: 1) позитивна оцінка себе, свого минулого життя й професійного життя («Самоприйняття як фахівця в сфері освіти»); 2) почуття подальшого зростання й розвитку як особистості і фахівця-професіонала («Професійно-особистісне зростання»); 3) переконання, що професійне життя людини є цілеспрямованим і значущим, у тому числі, у контексті професійного розвитку («Цілі професійної діяльності й розвитку»); 4) успішні відносини з оточуючими («Позитивні відносини з іншими суб'єктами освітньої діяльності»); 5) здатність керувати ефективно своїм життям і освітнім середовищем для якісної реалізації професійної діяльності та забезпечення професійного розвитку («Управління освітнім середовищем»); 6) почуття самовизначення, здатність виносити власні судження, виробляти й реалізовувати індивідуальну траєкторію здійснення професійної діяльності та професійного розвитку («Професійне самовизначення й автономія»).

За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено декілька груп чинників професійного психологічного благополуччя освітян: 1) на макрорівні (рівні суспільства): соціально-економічна стабільність і ресурсність; орієнтація на сталий розвиток; політичні свободи та ін.; 2) на мезорівні (рівні освітньої організації): безпечне освітнє середовище, соціальна підтримка та якість стосунків з оточенням та ін.; 3) на мікрорівні (рівні особистості): цінність саморозвитку; позитивне мислення; емоційна зрілість; інтернальний локус контролю; професійна працездатність та ін.

Щодо чинників макро- і мезорівня слід зазначити, що хоча відомі науковці відзначають доволі незначний вплив зовнішніх обставин на благополуччя особистості (Kahneman, & Deaton, 2010 та ін.), все ж таки за даними досліджень вітчизняних психологів такий вплив є. Особливого значення в цьому контексті набуває феномен, відомий як «здорова організація» і відповідно характерні для такої організації організаційно-процесуальні чинники (наявність чітких планів діяльності та їх реалізація, ресурсів та умов для досягнення, творчий, інноваційний характер освітнього процесу тощо (Карамушка, 2021). Крім того, не менш важливим чинником професійного психологічного благополуччя освітян є психологічна безпека освітнього середовища (Bondarchuk, Balakhtar, Gorova, Moskalov, Pinchuk, 2021), що визначає конструктивні взаємини, позитивний фон спілкування, задоволення потреби в психологічній підтримці один одного (Карамушка, 2021, 2022; Zakaria, Don & Yaakob, 2021 та ін.).

Що ж до особистісних чинників, які безперечно відіграють провідну роль у досягненні й підтримці психологічного благополуччя, їх дієвість визначається, насамперед, рівнем духовності особистості й тим, який психологічний капітал вона має.

Духовність професіонала, на думку Г. Балла, полягає в його почуттєвій та дієвій причетності до високих цінностей і знаходить вияв у: 1) ціннісно-мотиваційній домінанті професії, максимальному спрямуванні інструментальних здатностей особи (включно із її креативними здатностями) на реалізацію притаманного цій професії провідного нормативного смислу, 2) у нормативних смислах, додаткових щодо вказаного провідного, зокрема, пов'язаних із налаштованістю на педагогічну комунікацію, передавання іншим людям, насамперед молодшим, свого досвіду, своїх почуттів, переконань тощо, свого «внутрішнього буття» в цілому; 3) відсутності «професійних шор», відкритості й залученості до взаємозбагачувальних діалогів у різних сферах людського буття;

4) прагненні до здійснення фасилітації, максимально можливого сприяння особистісному зростанню кожного здобувача освіти, спільного творення з ним духовних цінностей у поєднанні із щирою повагою до думок і позицій тих, хто навчається, готовністю, за достатніх підстав, змінити свою власну позицію тощо (Балл, 2008, с. 66–69).

У такому випадку комунікації мають для особистості цінність, глибину, значущість, визначаючи її схильність до просоціальних практик: підтримки, взаємовиручки, безкорисливої допомоги (Титаренко, 2018).

Не менш важливий вплив на психологічне благополуччя має, як свідчать результати дослідження (Gautam, Ningthoujam, Singh, 2019 та ін.), психологічний капітал особистості, що виявляється в таких її рисах, як надія, резильєнтність, оптимізм, самоефективність тощо.

Особливого значення набуває врахування зазначених чинників у підтримці професійного психологічного благополуччя освітян в кризових умовах воєнного стану, яку доцільно здійснювати як на управлінському рівні, так і рівні безпосередньої педагогічної взаємодії й особистісному рівні.

На управлінському рівні йдеться про:

- моніторинг професійного психологічного благополуччя освітян з першочерговою увагою до психічного й емоційного стану учасників освітнього процесу, постійні комунікації з метою виявлення відповідного зворотного зв'язку й пережитого досвіду;

- створення й підтримка «психологічного здоров'я» освітньої організації, у тому числі психологічно безпечного освітнього середовища на базі регулярної комунікації керівника з працівниками, залучення колективу до генерації загальних рішень, поточних і стратегічних планів, пріоритетів розвитку для закладу освіти зараз і після перемоги, що корелюють з основними цілями й сенсами професійної діяльності («сіяти розумне, добре, вічне») і принципами людиноцентризму (Кремень, 2011);

- організацію спеціального соціально-психологічного навчання освітян, спрямованого на розвиток їх здатності до створення, відновлення й самопідтримки високого рівня професійного психологічного благополуччя;

- підготовку й підвищення кваліфікації психологів з питань психологічного супроводу учасників освітнього процесу й сприяння створенню психологічно безпечного освітнього середовища.

На рівні професійної взаємодії бажано передбачити:

- обговорення та прийняття всіма учасниками освітнього процесу правил професійної взаємодії, що ґрунтуються на праві на захист від фізичного і психологічного насильства, праві на висловлювання власної думки, навіть відмінної від іншої, фасилітативній підтримці один одного за принципом О. Монтессорі («Допоможи мені це зробити самому») та ін.;

- обмеження (по можливості) негативного впливу зовнішнього середовища на себе та всіх учасників освітнього процесу, водночас із включенням воєнного контексту в освітній процес, коли в процесі взаємодії контекст обговорення подій професійного життя та змістових аспектів професійної діяльності переключається з фіксації на негативних переживаннях на переживання, пов'язані з творчим пошуком шляхів розв'язання професійних завдань, відповідей на питання «Чому?», «Як?» «Яким чином?»;

- надання зворотного зв'язку учасникам професійної взаємодії щодо особливостей комунікації і більш широкого контексту взаємодії з акцентом на її ресурсних можливостях тощо.

На рівні особистості підтримка професійного психологічного благополуччя пов'язана зі становленням полівалентного ставлення до психотравмуючих подій, що, як зазначає Т. Титаренко, передбачає: 1) зміну ставлення до ситуації не лише як стресу, який

викликає гранично негативні переживання, але й ресурсу, що розкриває наші приховані можливості; 2) органічне включення пережитого у загальний життєвий досвід, не розриваючи минуле, теперішнє і майбутнє, не витісняючи пережите, а, навпаки, переосмислюючи та інтегруючи його до життєвого шляху особистості; 3) гармонійне поєднання внутрішньої автономії водночас із розвитком здатності цінувати підтримку оточення й вміння самостійно її надавати іншим; 4) пошук шляхів більш повної і реалістичної самореалізації на основі осмисленого, творчого ставлення до власних потенцій і здібностей (Титаренко, 2018). У цьому контексті актуальним для освітян уявляється активізація професійної діяльності, зокрема, через залучення себе й учасників освітнього простору в проектну діяльність, метою якої є покращення світу; участь у психологічних тренінгах та інших формах психологічного навчання, в межах яких йдеться про розвиток здатності до переосмислення й прийняття своїх можливостей, конструктивного проживання своїх емоцій, оптимізму в сприйнятті дійсності попри всі виклики сьогодення тощо.

Висновки

Феномен професійного психологічного благополуччя освітян як результат переживання людиною міри успішності професійної діяльності доцільно вивчати на базі евиденційного підходу. До показників професійного психологічного благополуччя з урахуванням специфіки професійної діяльності й модифікованої відповідно моделі К. Ріфф віднесено: самоприйняття як фахівця в сфері освіти; професійно-особистісне зростання; цілі професійної діяльності й розвитку; позитивні відносини з іншими суб'єктами освітньої діяльності; управління освітнім середовищем; професійне самовизначення й автономія тощо.

Чинники професійного психологічного благополуччя освітян доцільно розглядати на макро- (рівні суспільства), мезо- (рівні освітньої організації) і мікрорівні (рівні особистості). Їх урахування сприятиме психологічній підтримці професійного психологічного благополуччя освітян в кризових умовах сьогодення, зумовлених воєнним станом, на рівні управління освітньою організацією рівні професійної взаємодії, рівні особистості.

Перспективи подальших досліджень. Потребують поглибленого емпіричного вивчення показники та чинники професійного психологічного благополуччя освітян на основі розробленої, валідізованої та стандартизованої на українській вибірці освітян методології. Не менш важливим є розроблення програм підтримки професійного психологічного благополуччя освітян у закладах освіти різного рівня, а також дослідження особистісної готовності практичних психологів системи освіти до такого супроводу.

Література

1. Балл, Г. О. (2008). Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): Видання друге, доповнене. Житомир: ПП «Рута», Видавництво «Волинь».
2. Бондарчук, О. І. (2014). Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін: гуманістично-ціннісний підхід. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 121(1), 38–43.
3. Волинець, Н. В. (2019). *Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності*: монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ.
4. Карамушка, Л. М. (2021) «Healthy organizations»: сутність, основні напрямки та методи активності для забезпечення психічного здоров'я персоналу *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2-3 (23), 40–49. <https://lib.iitta.gov.ua/728411/>
5. Карамушка, Л. (2022). *Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Метод. рекомендації*. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

6. Карамушка, Л. М., Карамушка, Т. В. (2019). Тренінгова програма «Професійна кар'єра та психологічне здоров'я освітнього персоналу». *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 4(18), 36–45.
7. Кокун, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія*. К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство".
8. Кремень, В. Г. (2011). *Філософія людиноцентризму в освітньому просторі*. 2-е вид. К.: Т-во «Знання» України.
9. Максименко, С. (2008). Специфіка підготовки майбутніх спеціалістів у контексті економічної психології. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*, 10, 6–10.
10. Максименко, С., & Максименко, К. (2019). Психологічне здоров'я та його порушення. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, 18, 3–14.
11. Столярчук, О. А. (2018). *Психологія становлення особистості фахівця в умовах різновекторності універсуму*: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В.
12. Титаренко, Т. М. (2018) Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. *Психологія: теорія і практика*, 1, 112–119.
13. Avey, J. B., Luthans, F., Smith, R. M., & Palmer, N. F. (2010). Impact of positive psychological capital on employee well-being over time. *Journal of Occupational Health Psychology*, 15(1), 17–28. <http://dx.doi.org/10.1037/a0016998>
14. Bondarchuk, O., BalakhtarV., Gorova, O., Moskalov, M., & Pinchuk. N. (2021). Peculiarities of psychological safety of the educational environment of higher education institutions for students studying online in a pandemic. *Професійний розвиток фахівців в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди : наук.-практ. конф. з міжнар. участю : Матеріали конф. Наук. ред. О. М. Спірін, О. А. Остряньська*. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка. 154–160.
15. Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-being*. Chicago: Aldine.
16. Diener, E., Oishi, S., & Lucas, E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being : Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403–425.
17. Hascher T., & Waber, J. (2021). Teacher well-being: A systematic review of the research literature from the year 2000–2019. *Educational Research Review*, 34, 100411. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2021.100411>
18. Heinitz, K., Lorenz, T., Schulze, D., & Schorlemmer, J. (2018) Positive organizational behavior: Longitudinal effects on subjective well-being. *PLoS ONE*, 13(6): e0198588. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0198588>
19. Gautam, V. , Ningthoujam, S. & Singh, T. (2019). Impact of Psychological Capital on Well-Being of Management Students. *Theoretical Economics Letters*, 9, 1246-1258. doi:10.4236/tel.2019.95081
20. Joshanloo, M. (2019). Investigating the relationships between subjective well-being and psychological well-being over two decades. *Emotion*, 19(1), 183–187. <https://doi.org/10.1037/emo0000414>
21. Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *The Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, 107(38), 16489-16493. <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1011492107>
22. Koller, S., & Hicks, R. E. (2016). Psychological capital qualities and psychological wellbeing in Australian mental health professionals. *International Journal of Psychological Studies*, 8(2), 41-53. <https://doi.org/10.5539/ijps.v8n2p41>
23. Kuykendall, L. & Tay, L. (2015). Employee subjective well-being and physiological functioning: An integrative model. *Health Psychology Open*, 2(1) <https://doi.org/10.1177/2055102915592090>
24. *Overview of the current state of education and science in Ukraine under russian aggression (as of February 2023)*. Ministry of Education and Science of Ukraine https://drive.google.com/file/d/1cpn2M9_v7SK9idkiU42h1j9y8s2CFDA/view
25. Pakhol, B. E. (2017). Professional well-being: an overview of key concepts and scientific research of the phenomenon. *Ukrainian Psychological Journal*, 2(4), 107–40.
26. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory. Basic psychological needs in motivation, development and wellness*. New York, NY: Guilford Press.
27. Ryff, C. D. (2016). Eudaimonic well-being and education: Probing the connections. Well-being and higher education: A strategy for change and the realization of education's greater purposes. *In: D. W. Harvard (Ed.): Bringing Theory to Practice*. Washington, DC, 37–48.

28. Ryff, C. D., Singer, B., & Love, G. D. (2004). Positive health: Connecting well-being with biology. *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*, 359(1449), 1383–1394. <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2004.1521>
29. Schulte, P., & Vainio, H. (2010). Well-being at work – overview and perspective. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 36(5), 422–429.
30. World Mental Health Day 2022: Key Drivers of Risk to Mental Health Services and Innovative Solutions (2022). *Frontiers in Health Services. Research Topic*. <https://www.frontiersin.org/research-topics/48304/world-mental-health-day-2022-key-drivers-of-risk-to-mental-health-services-and-innovative-solutions#overview>
31. Zakaria, Z., Don, Y., & Yaakob, M. (2021). Teachers' well-being from the social psychological perspective. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(2), 641–647.

References

1. Ball, H. O. (2008). *Oriientyry suchasnoho humanizmu (v suspilnii, osvittii, psykholohichnii sferakh): Vydannia druhe, dopovnene*. Zhytomyr: PP «Ruta», Vydavnytstvo «Volyn».[in Ukrainian]
2. Bondarchuk, O. I. (2014). Psykholohichna pidhotovka kerivnykiv osvittikh orhanizatsii do diialnosti v umovakh zmin: humanistychno-tsinnisnyi pidkhid. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, 121(1), 38–43.[in Ukrainian]
3. Volynets, N. V. (2019). *Psykholohichni osoblyvosti osobystisnoho blahopoluchchia v profesiinii sferi zhyttiediialnosti : monohrafiia*. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo NADPSU.[in Ukrainian]
4. Karamushka, L. M. (2021) «Healthy organizations»: sutnist, osnovni napriamky ta metody aktyvnosti dlia zabezpechennia psykhiчного zdorovia personalu *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, 2-3 (23), 40–49. <https://lib.iitta.gov.ua/728411/>[in Ukrainian]
5. Karamushka, L. (2022). *Psykhične zdorovia osobystosti pid chas viiny: yak yoho zberehty ta pidtrymaty: Metod. rekomendatsii*. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy.[in Ukrainian]
6. Karamushka, L. M., & Karamushka, T. V. (2019). Treninhova prohrama «Profesiina kariera ta psykholohichne zdorovia osvitnoho personalu». *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, 4(18), 36–45.[in Ukrainian]
7. Kokun, O. M. (2012). *Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia: Monohrafiia*. K.: DP "Inform.-analit. ahenstvo".[in Ukrainian]
8. Kremen, V. H. (2011). *Filosofiiia liudynotsentryzmu v osvitnomu prostori*. 2-e vyd. K.:T-vo «Znannia» Ukrainy.[in Ukrainian]
9. Maksymenko, S. (2008). Spetsyfika pidhotovky maibutnikh spetsialistiv u konteksti ekonomichnoi psykholohii. *Naukovi zapysky. Seriia «Psykholohiia i pedahohika»*, 10, 6–10.[in Ukrainian]
10. Maksymenko, S., & Maksymenko, K. (2019). Psykholohichne zdorovia ta yoho porushennia. *Zbirnyk naukovykh prats "Problemy suchasnoi psykholohii"*, 18, 3–14.[in Ukrainian]
11. Stoliarchuk, O. A. (2018). *Psykholohiia stanovlennia osobystosti fakhivtsia v umovakh riznovektornosti universumu : monohrafiia*. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O.V.[in Ukrainian]
12. Tytarenko, T. M. (2018) Sposoby pidvyshchennia psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti, shcho perezhyla travmu. *Psykholohiia: teoriia i praktyka*, 1, 112–119.[in Ukrainian]
13. Avey, J. B., Luthans, F., Smith, R. M., & Palmer, N. F. (2010). Impact of positive psychological capital on employee well-being over time. *Journal of Occupational Health Psychology*, 15(1), 17–28. <http://dx.doi.org/10.1037/a0016998>
14. Bondarchuk, O., Balakhtar V., Gorova, O., Moskalov, M., & Pinchuk. N. (2021). Peculiarities of psychological safety of the educational environment of higher education institutions for students studying online in a pandemic. *Profesiinyi rozvytok fakhivtsiv v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy : nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu : Materialy konf. / nauk. red. O. M. Spirin, O. A. Ostrianska*. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. 154–160.
15. Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-being*. Chicago: Aldine.
16. Diener, E., Oishi, S., & Lucas, E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being : Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403–425.
17. Hascher T., & Waber, J. (2021). Teacher well-being: A systematic review of the research literature from the year 2000–2019, *Educational Research Review*, 34, 100411. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2021.100411>

18. Heinitz K., Lorenz T., Schulze D., & Schorlemmer J. (2018) Positive organizational behavior: Longitudinal effects on subjective well-being. *PLoS ONE*, 13(6): e0198588. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0198588>
19. Gautam, V., Ningthoujam, S. & Singh, T. (2019). Impact of Psychological Capital on Well-Being of Management Students. *Theoretical Economics Letters*, 9, 1246-1258. doi:10.4236/tel.2019.95081
20. Joshanloo, M. (2019). Investigating the relationships between subjective well-being and psychological well-being over two decades. *Emotion*, 19(1), 183–187. <https://doi.org/10.1037/emo0000414>
21. Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *The Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, 107 (38), 16489-16493. <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1011492107>
22. Koller, S., & Hicks, R. E. (2016). Psychological capital qualities and psychological wellbeing in Australian mental health professionals. *International Journal of Psychological Studies*, 8(2), 41-53. <https://doi.org/10.5539/ijps.v8n2p41>
23. Kuykendall, L. & Tay, L. (2015). Employee subjective well-being and physiological functioning: An integrative model. *Health Psychology Open*, 2(1) <https://doi.org/10.1177/2055102915592090>
24. Overview of the current state of education and science in Ukraine under russian aggression (as of February 2023). Ministry of Education and Science of Ukraine https://drive.google.com/file/d/1cpn2M9_v7SK9idkiU42h1j9y8s2CFDAt/view
25. Pakhol, B. E. (2017). Professional well-being: an overview of key concepts and scientific research of the phenomenon. *Ukrainian Psychological Journal*, 2 (4), 107– 40.
26. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory. Basic psychological needs in motivation, development and wellness*. New York, NY: Guilford Press.
27. Ryff, C. D. (2016). Eudaimonic well-being and education: Probing the connections. Well-being and higher education: A strategy for change and the realization of education's greater purposes. In: *D. W. Harvard (Ed.): Bringing Theory to Practice*. Washington, DC, 37–48.
28. Ryff, C. D., Singer, B., & Love, G. D. (2004). Positive health: Connecting well-being with biology. *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*, 359(1449), 1383–1394. <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2004.1521>
29. Schulte, P., & Vainio, H. (2010). Well-being at work – overview and perspective. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 36(5), 422–429.
30. World Mental Health Day 2022: Key Drivers of Risk to Mental Health Services and Innovative Solutions (2022). *Frontiers in Health Services. Research Topic*. <https://www.frontiersin.org/research-topics/48304/world-mental-health-day-2022-key-drivers-of-risk-to-mental-health-services-and-innovative-solutions#overview>
31. Zakaria, Z., Don, Y., & Yaakob, M. (2021). Teachers' well-being from the social psychological perspective. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(2), 641–647.

Відомості про авторів

Бондарчук Олена, завідувач кафедри психології управління Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор, Київ, Україна.

Bondarchuk, Olena, Head of the Department of Management Psychology of the Central Institute of Postgraduate Education of the University of Educational Management, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>

E-mail: bei.07@ukr.net

Пінчук Наталія, доцент кафедри психології управління Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент, Київ, Україна.

Pinchuk, Nataliia, associate professor of the Department of Management Psychology of the Central Institute of Postgraduate Education of the University of Educational Management, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1904-804X>
E-mail: tacya3@gmail.com

Отримано 1 березня 2023 р.
Рецензовано 30 березня 2023 р.
Прийнято квітня 2023 р.